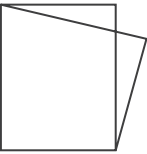

Ny ph.d.-afhandling: In-eks-klusion i den danske folkeskole

Ph.d.-forsvar: maj 2025

Ida Spangsberg,
postdoc, ph.d.,
Aalborg Universitet

Det var december, og jeg var i gang med mit feltarbejde på en af de to folkeskoler, hvor afhandlingens empiriske materiale blev produceret. På skolen havde man tradition for, at alle klasser julepyntede deres klassesdøre. I 4. klasse lavede eleverne en snemand og hængte en julesok op for hvert barn. Da døren var færdig, manglede fem navne. De fem elever havde det meste af deres undervisning i skolens mellemform. Tre af dem var endda til stede, da døren blev dekoreret. Alligevel blev deres navne ikke hængt op. Jeg delte dette eksempel med en gruppe af skoleledere og en af dem sagde: ”Det er ikke sådan, vi taler om de her elever.” Kommentaren viste en professionel intention om ikke at positionere eleverne som forskellige. Men døren og de manglende navne gjorde noget andet, de performede en grænse, uden at den blev italesat. Øjeblikke som dette kom til at spille en væsentlig rolle i afhandlingen.

De viste, hvordan inklusion og eksklusion ikke kun formes af politikker og intentioner, men også gennem skolens materialiteter, rutiner og praksisser. Episoden pegede på en række grundlæggende spørgsmål: Hvordan bliver grænser for tilhør skabt og opretholdt i skolens hverdag? Hvilke menneskelige og ikke-menneskelige aktører er med til at definere, hvem der fremstod acceptabelt i skolens praksis?

Afhandlingens ambition var at undersøge, hvordan inklusion og eksklusion blev formet i skolens rum gennem samspil mellem ting, rutiner og måder at tale og handle på. Jeg undersøgte, hvordan grænser for tilhør kom til udtryk i hverdagens praksisser, og hvordan børn i nogle situationer blev placeret sådan, at de både fremstod som en del af fællesskabet og samtidig som nogen, der ikke helt hørte til.

In-eks-klusion i den danske folkeskole

Teori og metode

Afhandlingen er forankret i posthuman teori med særligt afsæt i Barads (2007) agential realisme, hvor viden, væren og etik forstås som uløseligt forbundne. At tænke med Barad betyder, at børn, lærere, rum og genstande forstås som noget, der opstår i relationer og ikke som separate entiteter. I spændingsfeltet mellem teori og empiri udviklede jeg begrebet in-eks-klusion som en måde at begrebsliggøre, hvordan børn i skolen kan være både inkluderede og ekskluderede på samme tid.

Metodisk byggede afhandlingen på et postkvalitativt og eksperimenterende arbejde i to folkeskoler i Nordjylland. Gennem et skoleår fulgte jeg undervisningen i 4.-6. klasse og deltog i skolens hverdagsliv, fra klasseværelser og frikvarterer til teammøder og forældresamtaler. Her eksperimenterede jeg med begreber som *thing-power* (Ben-net, 2010), *getting lost* (Lather, 2007) og *wonder* (MacLure, 2013) og lod min opmærksomhed følge det, der materialiserede sig som betydningsfuldt i situationen. Det empiriske arbejde omfattede også et historisk materiale bestående af 64 artikler fra lærerforeningens fagblad *Folkeskolen*, fordelt på to reformperioder. Det indgik som et analytisk rum, hvor jeg undersøgte, hvordan forestillinger om børn og tilhør har været formet over tid.

Fotografier, ting, artikler og feltnoter indgik som aktive dele af det forskningsapparat, der blev til i mødet mellem teori, empiri, materialitet og min egen situationerede tilstedeværelse. Inspireret af Barad (2007) blev dette *apparatus* forstået som en konfiguration, hvor forskningspraksis og analyse gensidigt former, hvad der bliver muligt at se og tænke med.

Figurationen af barnet, der aldrig er helt skolebarn

I det historiske materiale undersøgte jeg, hvordan fagbladet *Folkeskolen* beskrev børn under to reformperioder: 1992-94 og 2013-14. På tværs af årtierne fandt jeg beskrivelser af børn, der fremstod som noget andet end dem, skolen var til for. I 1990'erne blev enkelte børn omtalt som så ”skadede”, at integration ikke var mulig. I 2010'erne var sproget mere omsorgsfuldt, men logikken den samme: Visse børn blev fremstillet som grundlæggende uegnede til skolens fællesskab. Jeg analyserede disse beskrivelser som figurationer: bevægelige forestillinger, ladet med følelser og normer, som former grænserne for, hvem der tæller som et skolebarn. Figurationen ikke-fuldt-skolebarn viser, hvordan nogle børn gentagne gange placeres i en position, hvor de ikke helt hører til i folkeskolen, uagtet det politiske ideal om inklusion.

Analysen af det historiske materiale pegede dermed på, at inklusion ikke kun kan forstås som et spørgsmål om politik, lovgivning eller ressourcer. Inklusion er også afhængig af de billeder og fortællinger, der historisk og aktuelt former, hvem der opfattes som ”rigtige” elever, og hvem der fremstår som nogen, der ikke helt passer ind i skolens fællesskab.

Materialitetens grænsearbejde

Et særligt eksempel på materialitetens rolle i in-eks-klusionsprocesser var de tomme stole i klasselokalet. Stole, der formelt tilhørte elever, men som i praksis stod ubrugte det meste af dagen, fordi børnene tilbragte størstedelen af tiden i en mellemform. De tomme stole fungerede ikke blot som møbler, men som synlige markører for fravær. De mindede konstant både lærere og elever om,

hvem der kun delvist hørte til i klassen. På papiret var disse børn medlemmer af fællesskabet, men i praksis blev de positioneret som næsten til stede, til stede og fraværende på samme tid. Eksemplet viste, hvordan materialitet ikke blot udgjorde en baggrund for skolens praksisser, men aktivt medproducerede grænser for tilhør. I afhandlingen arbejdede jeg desuden med andre materialiteter, døre, sokker, toiletter, som på forskellige måder udførte lignende grænsearbejde. Tilsammen pegede de på, at inklusion og eksklusion ikke kun blev formet gennem ord og intentioner, men også gennem de ting og rum, der organiserede skolens hverdagsliv.

Det institutionelle altid

I 4. classes matematiktime vendte jeg tilbage til den samme scene gentagne gange i løbet af mit feltarbejde. De samme borde, de samme instruktioner og den samme gruppe drenge på forreste række, som ikke gik i gang. Læreren gentog hver gang: ”Hvorfor er I ikke startet endnu?” Gentagelsen gjorde drengenes manglende deltagelse til en del af klassens rytme. Det blev forventeligt, nærmest indskrevet i tidsforløbet, at de ikke deltog. De var ikke ude af fællesskabet, men heller ikke fuldt inde i det. De blev fastholdt i en position uden for rytmen, uden at blive fuldt ekskluderet. Jeg beskrev dette som *det institutionelle altid*: den måde, skolens rutiner og tidslighed producerede en oplevelse af, at tingene ikke kunne være anderledes. Tid og rum blev ikke blot rammer, men aktive i at fastholde bestemte former for deltagelse og udelukkelse. Samtidig pegede analysen på, at rutinerne aldrig var helt ens hver dag. I små brud i rutinen opstod sprækker, hvor rytmen forskød sig. Analysen viste dermed, hvordan

inklusion og eksklusion blev vævet sammen i hverdagens rutiner, og hvordan små forstyrrelser kunne genforhandle, hvad det ville sige at høre til.

Bidrag som forskydninger
Afhandlingens bidrag skal forstås som forskydninger i, hvordan inklusion kan tænkes og undersøges. Med begrebet *in-eks-klusion* har jeg udviklet en måde at tænke inklusion og eksklusion som sammenvævede processer og ikke hinandens modsætninger. Afhandlingen viser, hvordan børn kan være både inkluderede og ekskluderede på samme tid, og hvordan tilhør gøres og forskydes gennem hverdagens praksisser.

Et andet bidrag er at rette opmærksomheden mod skolens materialitet. Afhandlingen viser, hvordan stole, døre, toiletter og tidslige rytmer deltager i at forme, hvem der fremstår som en del af fællesskabet. In- og eks-klusion sker ikke kun i store beslutninger, men også i de små genkendelige mønstre, der strukturerer skoledagen.

Afhandlingen viser også, hvordan figurationen af skolebarnet og grænserne for, hvem der tæller som et barn, der hører til i skolen, er historisk og materielt formet. Dermed bidrager afhandlingen til en kritisk forståelse af skolens inklusionsdagsorden: ikke som et ideal, der mangler implementering, men som et system, hvor eksklusion er indlejret i skolens organisering og tænkning.

Metodisk bidrager afhandlingen med at vise, hvordan et postkvalitativt forskningsapparat kan udfolde sig i en skolekontekst. Her er teori, metode og empiri ikke sammenviklinger, hvor forskerens deltagelse, skolens materialiteter og de begreber, der tænkes med, sammen skaber, hvad der bliver muligt at se og spørge til.

Hvis jeg skulle begynde forfra – som en måde at afslutte
Hvis jeg skulle begynde forfra, ville jeg skabe endnu mere rum for det spekulative. Jeg ville fordybe mig yderligere i, hvad det vil sige at forske postkvalitativt i skolens hverdagsliv, at følge det, der

opstår, forskyder og forstyrrer. Jeg ville give afhandlingen endnu mere mulighed for at eksperimentere med form, sanselighed og tænkning sammen med teori. Denne bevægelse handler ikke om at fortryde det, jeg har gjort, men om at pege på, hvordan det postkvalitative også er en praksis, hvor forskningen hele tiden kan gentænkes og gøres på nye måder. Det handler om at turde følge det uventede, og om at åbne for spørgsmål, der ikke kun handler om, hvad der virker, men også om, hvad der bliver muligt at se og forstå.

Det vigtigste i denne afhandling er ikke svarene, men de spørgsmål, der bliver mulige at stille: Hvad sker der, når stole, døre og gentagelser forstås som medaktører i skolens fællesskaber? Hvordan kan tilhør genforhandles gennem små forstyrrelser? Jeg håber at bidrage til en forskning, der insisterer på kompleksitet, bevægelse og forstyrrelse, og som fortsætter med at spørge anderledes til pædagogisk praksis og dens betingelser.

In-eks-klusion i den danske folkeskole

REFERENCER

Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.

Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter: a political ecology of things*. Duke University Press.

Lather, P. (2007). *Getting Lost: Feminist practices toward a double(d) science*. SUNY Press.

MacLure, M. (2013). The Wonder of Data. *Cultural Studies – Critical Methodologies*, 13(4), 228-232.